

Barnet i haven

- analyse af et Grundtvigsk motiv og dets rødder i en tidlig litterær tradition.

Bearbejdet version af foredrag holdt ved seminar om Grundtvig og den tidlige tradition. Århus Universitet, 13.4.96

Af Henrik Wigh-Poulsen

Nærværende afhandling tager sit udgangspunkt i to af Grundtvigs digte fra tiden omkring hans kristelige gennembrud. Digtene - »Til Sibbern« og »Udby Have«, rummer en beskrivelse af Grundtvigs barndom, hans opbrud fra det københavnske, sjælelig krise og fremmedhed, sammenbruddet og den i troen forklarede hjemkomst til barndomshjemmet og -haven i Udby.

Bag ved en sådan personligt erfaret, litterært beskrevet og teologisk fortolket bevægelse fra en oprindelig harmoni over krise til forklaret hjemkomst, øjnes selvfølgelig et kendt - og i så mange andre litterære sammenhænge formuleret - forløb med klare bibelske over- og undertoner. Og det er netop samspillet disse tre lag imellem - det personlige, det litterære og det bibelske - der vil have min interesse i det følgende.

1. Hjemfærden

Digtene, » Til Sibbern« og »Udby Have«, står begge at læse i digtsamlingen »Saga, Nyaarsgave for 1812.«¹

Ganske kort om digtsamlingen: Den er i sine hovedtræk udformet som den 28-årige digters, og nu også nyforlovede kapellans, tilbageblik på sine turbulente ungdomsår - fra afskeden med Egeløkke i 1808, over krisen i 1810, til hans hjemkomst til barnetroen og historien, derhjemme i Udby, i sommeren 1811.

En del af digtene grupperer sig om forskellige perioder - en sommerrejse i det sjællandske i 1807, en hjemrejse i 1808, København fra 1808-11 samt den endelige hjemfærd i sommeren 1811.

Og det er denne hjemfærd, hjemkomsten, der præger digtene. Det er ud fra hjemkomstens perspektiv de er skrevet, eller genskrevet. For trods skiftende stemninger af vemod og sjælekamp, anfægtelser og påtrængende minder, er det, bag det hele, den afklarede og kampberedte Grundtvig vi møder. Det er *hans* beretning om hovmod, sammenbrud, tugtelse og opdagelsen af Guds nærvær i Saga såvel som i »Bøgernes Bog«.

Og her, i de nævnte digte, der møder vi ham for alvor, dér, hvorfra han skuer tilbage. Omgivet af sjællandsk sommer og barndomshjemmets tryghed, en junidag i 1811, sidder han, som han skriver i Sibbern-digtets åbningslinjer, i »aabne, lyse Skur«, omgivet af blomsterduft, og tænker med modvilje på det kvalme København, det »Stadens Fangebur«, hvor venen - til hvem digtet er dediceret - opholder sig. Nu - med digtet - vil han så få sagt ordentligt farvel til ham og så få ham fortalt, at han, Grundtvig, har det godt nu - »At jeg er rolig og i Herren glad.«

Og her midt i den sommerlige idyl og landlige ro, får Grundtvig så anledning til at skildre sin nylige vandring ud fra hovedstaden og hjem til Udby, hjem til barndomshjemmet og præstekaldet, og, som sagt, til kristendom og Saga. At det ikke længere er den hovmodige unge digter og samfundsrevser; men den nyligt vakte præst og deponentiske digter, der skriver, er det åbenbart vigtigt at få sagt. Den »verdslige Harpe« har han jo hængt over »Herrens Alter«, som det lyder i et udkast til fortalen.² Undsluppet fra byens spekulative enegang og rablende hovmod - sværmeri og »forvoven Styltegang« - er han nu indtrådt i de store på forhånd givne sammenhænge. Gud har kaldt ham til sig. Ved ordinationen i pinseugen, den forgangne maj, der, fornemmede han, »sprængte Sjælen sine Fængselsbaand«.... »Og jeg mig følede med min Gud forsonet«. Som Bibelen har Saga nu åbnet sig for hans øjne og vist ham Gud i tidernes gang. Han har genfundet barndomshjemmets tryghed - glæden ved »Faderhusets stille Krog / Og rolig Syslen under Hjemmets Himmel.« I barndommens fjerne kirke skal han nu prædike Guds ord: »Thi hvad jeg der skal ved Guds Naade tale / Er ikke mit, men Herrens eget Ord.« Og som det afslutningsvis og formanende lyder til Sibbern: Sådan, at kunne lade sit ord og sin gerning bero på Guds magt og ikke på sit eget - det er en »kvægende« og »trøsterig« tanke: »O, gid det Mod, den Fred, som strømmed ind / Med denne Vished udi Siæl og Sind, / Og ved din Vandrings Maal maa dig opfylde.«

Digtet til Sibbern er, som sagt, Grundtvigs skildring af, hvordan han når frem til sin vandrings mål. Han er hjemme nu - rede, afklaret og virkelysten for Guds sag. Ingen skal længere lytte til ham som til en fantast eller sværmer. Som det på omtrent samme tid - insisterende - lyder i et brev til Oehlschläger: »Jeg veed det, Hr. Professor, De, som saa mange, anseer mig for en Sværmer og Fanatiker og det forundrer mig slet ikke, men De kan tro mig jeg er det ikke. Jeg veed meget vel hvad jeg gør og hvad jeg vover og rolig er min Gang, der er faa af Tidsalderens Vildfarelser, som jeg ikke mer eller mindre har været hildet af og jeg veed at det er til Sandheden jeg er kommet.«³ I samme ånd har Grundtvig valgt et Ezekiel-ord til sin digtsamlings titelblad: »Folk lytter til ham som til en kunstner og tror ikke hans ord«⁴. Ingen skal lytte til ham som en digter, der synger om elskov med dejlig stemme til dejlig musik (for nu at citere efter nyoversættelsen istedet). Måske skal de hellere, som samme Ezekiel-citats fortættelse kunne tyde på, betragte ham som en profet kommet blandt dem.

Fra byens ensomme sjælekampe og sværmerier er Grundtvig vandret ud i barndomslandet og kristendommen. Den romantiske, førhen sværmende - eller med hans egne ord i anden sammenhæng - »selvstændige« digter, taler nu med en anden myndighed end sin egen selvgjorte.

Den romantiske vandretur er jo ikke noget ukendt litterært topos, og digtet »Til Sibbern« indeholder rigeligt af allusioner: De lune vårvinde, flugten fra byens kvalme stuer, digterens højstemte møde med landluft og frihed, skiftende overvejelser og perioder af modløshed i vekslende landskaber - og - til sidst, en hjem- eller tilbagekomst farvet af en beriget indsigt, vundet undervejs.

Den amerikanske litteraturkritiker M.H. Abrams - som Poul Borum jo også mener er god at konsultere, når Grundtvigs romantiske arv skal nærlæses - hævder i sin *Natural Supernaturalism*, (New York 1979), at sådan en romantisk dannelsesrejse indeholder bibelske og kristne elementer; men i en sækulariseret, naturaliseret eller humaniseret udgave - helligånden som vårvinden, der blæser vandringsmanden imøde; det første menneskepars vandring ud af haven som den ud i verden spadserende romantiske digter. Ligeledes, vil Abrams mene, er samme digters indsigt at ligne ved et nyt evangelium på en ny tids vilkår - en forkyndelse af menneskets evne til med sin skabende bevidsthed at forløse og genrejse den bundne

verden - omfatte den som et virkelighedens paradys. Og vist er Abrams god at konsultere vedrørende Grundtvig. I hvert fald ofte hvis man skal fastslå, hvad Grundtvig *ikke* er, og hvad Grundtvig ikke vil med sin kristnede romantik.

I digtet »Til Sibbern« er det Gud, der virker. Gud der takkes. Gud der vækker og tugter og retleder og kalder den vandrende hjem.

Helligånden er Den Helligånd på trods af poetiske allusioner til lune vårvinde.

I skoven indgår han ikke i et frit sansende og skabende samspil med naturen. Han sætter sig på en sten og begynder at læse i sit Nye Testamente. Og det er det, han der læser, og - ifølge Thodbergs undersøgelser⁵ - reelt oplever som Guds tiltale, Guds åbenbaring, der vækker ham og sender ham hjem. Ikke med hvad han selv vil kalde en nyvunden indsigt, men med tro og sjælero.

Hvor altså den romantiske digter, ifølge Abrams, vil vandre ud i en åben verden, der venter på hans skabende tydning, dér træder Grundtvig nærmere ind i nogle givne sammenhænge, en kristen arv, tidlige traditioner, et kald, en bibelsk tydning; men, mener jeg, hele tiden gør han det dog med den romantiske digters skærpede erfaring af momentant hovmod og ensom selvmistænkeliggørelse. Derfor må han i sin Fortale til »Saga« pointere, at Gud har rakt ham den verdslige harpe efter at have gjort den til sin, og derfor må han proklamere sin hjemkomst med eftertryk. Vel at mærke altså - en hjemkomst i ydmyghed, med barnesind og barnetro, til barndommens sted: »Jeg rejste mig, alt som en Blomst, der mat / Sit Hoved har i Dagens Hede sænket, / Men kæk det løfter udi Sommernat / Af mild og kvægsom Himmeldug bestænket, / Nu Kirketaarnet løfted sig der oppe / Ved Grinebakken mellem Asketoppe; / Blandt hine Aske leged jeg som Dreng, / Og slumred under dem saa sødt i Eng.«⁶

2. *Barnet i haven*

Digtet, »Udby Have«, der i »Saga« følger efter »Til Sibbern«, tager sit udgangspunkt i den kære grund, haven omkring den gamle præstegård. Digteren lader nu tankerne gå tilbage til dengang, til den oprindelige uskyldstilstand før fristelse og fald og et selvkredsende voksenliv. »Have! du som vidt dig breder / Rundt om gamle Præstegaard, / Venligen du mig hjemleder / I de skønne Barneaar.«

Selve haven spiller for så vidt en tilbagetrukket rolle. Det er inden for dens hegn og i dens gange, hans fantasi fik form og retning, når han læste sig igennem de mange historiske værker fra faderens bibliotek. Og det er haven, han tiltaler som et vidne på drengsårenes opbrud til Tyregod og Århus. Opbrud der betød, at den tidlige barndoms begejstrede og umiddelbare samkvem med Saga, historien, gradvist blev brudt.

Haven ved Udby præstegård er altså, ifølge Lundgreen-Nielsen⁷, kun formelt en landskabsbeskrivelse; men samtidigt også en ramme omkring digtets selvbekendende indhold - stedet hvorom digtet drejer sig - stedet hvortil han vendte tilbage, hvorfra han nu overskuer sit levnedsløb, og fra hvis »stolte Bøgegang« han til sidst ser ud på det minderige danske land, i sindet rolig og rede til at udøve sit kald.

Lundgreen-Nielsen nævner i denne sammenhæng et muligt forlæg for Grundtvigs brug af hjemkomsten til barndomshaven som motiv - nemlig den omtrent samtidige Jonas Reins digt »Til Phantasien«, hvor Rein, ifølge Lundgreen-Nielsen, »vandrer i sin barndoms elskede lund og tænker tilbage på sit gudsbegreb.«⁸

Men man kan også - og det vil jeg gøre i det følgende - vælge at anlægge et bredere litterært - og i sidste ende også teologisk - perspektiv på barndomshaven som motiv og så leve med den manglende skarphed i fokuseringen, hvad angår konkrete forlæg og inspirationskilder.

Et sådant bredere litterært perspektiv finder vi med den såkaldte pastorale-litteratur, selvom det i virkeligheden nok er en noget snæver genrebetegnelse for denne litteraturforms vidtfavnende art. For pastoralen, som jeg vælger at definere den her, med en vis - særligt anglo-amerikansk - konsensus i litteratur-forskningen⁹, har med sit idégrundlag og sine motiver, infiltreret den europæiske litteratur på et utal af måder og i et utal af sammenhænge, gennem de sidste par tusinde år. Der skal altså, vel at mærke, ikke tales om pastoralen, som noget der er begrænset til en klassisk hyrdedigtning som Theokrits eller Vergils arkadiske idyller og disses aflæggere i renæssancedigtningen eller, for den sags skyld, den ofte rent dekorative 1700-tals variant. Nej, nærmere pastoralen som en indflydelse, et kreativt element, der låner form og indhold, billeder og idégrundlag, til en lang række litterære genrer, til alle tider, på tværs af alle gængse periodiseringer. Pastoralen - også - som et bestemt livssyn, en holdning, en særlig verdensanskuelse, en ethos, en instinktiv længsel, eller

som det er blevet sagt, »a universal impulse of the human mind« (Harold Jenkins).

Grundlæggende udtrykker pastoralen en længsel rettet imod en uskyldens tid, der var. Og dermed vil den også ofte skildre rejsen tilbage, rejsen hjem, til det enkle liv i landlig fred og from kontemplation, borte fra byens, hoffets eller den moderne civilisations kaotiske fællesskab - skuepladserne for aspirationer, ambitioner, hovmod og tom stræbsomhed. En længsel efter en genvunden uskyld og selvforglemmende umiddelbarheds-tilstand, hvor ambitioner og magtbrynde ikke længere har noget at betyde.

Om det er Alexandria, Rom, et italiensk renæssance-hof, 1600-tallets London eller Grundtvigs kvalme »Åxelstad«, så repræsenterer disse menneskelivets aktive kompleksitet, og landlivet, havelivet, livet i rekreativ og kontemplativ tilbagetrukket, den modpol man higer efter eller erindrer, beskrives som den tilstand, hvor tilværelsen synes oprindeligt, overskueligt enkel og sand, hvor man står i et sandt forhold til Gud, skæbnen eller verdens gang.

Pastoralen taler til den samme oprindeligheds- eller enkelheds-længsel i enhver tid. Den benytter sig af de samme litterære grundtræk, men, som sagt, i forskellige udformninger. Med romantikken - eksempelvis - finder vi især to af den klassiske pastorales hovedmotiver i en noget anden skikkelse - således, at på den ene side haven, de rustikke omgivelser eller de arkadiske engdrag, på den anden side hyrdeskikkelserne, mister deres ideale, emblematiske karakter og konkretiseres med afsæt i virkelige, faktiske, landskaber eller skikkelser. Hvad hyrden angår erstattes han således ofte af barnet. Minder om hyrdernes bekymringsløse sang bliver til erindringer om en specifik barndom. Den fjerne pastorale guldalder erstattes altså, med den romantiske - moderne - variant, af en individuel pastorale - en privat erindring om en barndom - som for eksempel Grundtvigs, i denne have, ved denne præstegård, et sted i det sydsjællandske. Men hævdelser af, det længselsfulde tilbageblik på, det simple liv, uskylden, den oprindelige væren til stede i verden, er den samme - den samme nærmest tidsløse. Dog nok yderligere accentueret med netop den romantiske opfattelse af barnet som bærer af en ekstraordinær sansende evne og dermed som værende i umiddelbar forbindelse med det paradisiske i den omgivende alnatur, hvor det kan »dele med Blomst og med Siv / Sin Lyst og sit Liv.«

I sit digt om »Udby Have« beretter Grundtvig for eksempel om, hvordan han i de tidligste barneår yndede at ligge i ubekymret, fantasierende ensomhed og iagttage skyernes driven af sted; men hans leg og fantasi fandt imidlertid mere næring, form og substans i læsningen - de historiske værker han slugte: »At ved Marathon de Faa / Hundredtusind kunde slaa, / Maatte, Have, du undgælde / Med din Skreppes og din Nælde;/ Naar mit Skib i Parken drev,/ En Themistokles jeg blev.« Og det som mange romantikere så som barnets evne til både at skabe og modtage i sansningen af naturen, fik nærmere afløb i det selvforglemmende møde med fortiden: »Inde i vor Dagligstue / Paa det brune Bord jeg sad, / Stirred i den Bog saa stivt, / Glemte baade Øl og Mad, / Hen til Maden Man mig drev / Men min Sjæl hos Luther blev.«

At det så lige netop er historien, der især hensætter drengen i umiddelbar grebthed derhjemme i haven, det er selvfølgelig en vigtig pointe - en vigtig og afgørende afvigelse fra nogle af pastorekompleksets mere traditionelle aspekter.

Som nævnt undergår det traditionelle hyrdemotiv en forandring med romantikken, hvor især barnet indtager dennes plads i et nu mere genkendeligt arkadisk landskab. Grundtvig - der som sagt, ofte er mand for at afbryde en ellers velafstukket litterær kurs for med fynd og stor selvstændighed at hengive sig til bibelsk tale - han sammenstillen, i flere andre sammenhænge, barnet med hyrden, idet barn som hyrde, for ham, er forenede netop i deres oprindelig, deres tillidsfulde umiddelbarhed overfor Gud. Og selvfølgelig ikke hyrden som en Korin eller Phyllis, eller den virkelige hyrde som sådan . Nej, det er den bibelske hyrde - en Abraham, en Jakob, en David (i øvrigt så glimrende fremstillet af Inger Lise Mikkelsen i artiklen fra Grundtvigstudier 1994: »Hyrdeliv og paradisdrom. Om Grundtvigs syn på hyrder«). Som barnet færdes ufordærvet, trygt og tydende hjemme i haven, vandrer den gammeltestamentlige hyrde ubekymret afsted under Guds varetægt - i en natur, der med Inger Lise Mikkelsens ord er »hjemlig fortrolig« (en romantisk - primitivistisk tradition spiller også ind her). Og som det videre hedder i hendes gennemgang af sangen om »Jakobs drøm«: »Guds løfter i nattens drømmesyn og synet af sommerlandskabet har vakt paradismindet til live. Jakobs udfærd er i virkeligheden en hjemfærd, nemlig hjemfærd til en uendelig tryghed under Guds omsorg (p.126). Barn, hyrde, sommerlandskab, paradisminde, hjemfærd - hjemkom-

stens, barndomshavens, indfældethedens pastorale konnotationer, de kan altså ikke overdøve Grundtvigs allestedsnærværende bibelske klangbund, selv om de så absolut stadigvæk leger med.

Det ligger selvfølgelig også lige for med det bibelske islæt, når vi beskæftiger os netop med pastoraletraditionen. Den bibelske kode har, især fra og med renæssancen, sat sit afgørende præg på pastoraletraditionen, på trods af, og i samvirke med, dens hedenske, antikke rødder. Det antikke *Otium*, ideen om det enkle liv i tilbagetrukkethed, har virket glimrende sammen med en gammeltestamentlig, profetisk antipati overfor menneskelig stræben, begær og idelig læggen planer op. Hyrdemotivet er fælles, som sagt, selvom der er stor forskel på det bibelske hyrdeideal og den antikke besynger af kærlighed og tidsfordriv. Men netop i modsætningsforholdet mellem hyrdens oprindelighed og byens eller kulturens fordærv er der oplagte lighedstræk.¹⁰ Det er der også, dér hvor en hedensk opfattelse af en gylden fortid umærkeligt glider sammen med den kristne fortælling om Edens have, og hvor der derfor også kan tales om en harmonisk, oprindelig uskyldighedstilstand i haven, og et fald fra denne.

3. *Faldet*

Den engelske litteraturkritiker William Empson definerer pastoralen som en litteratur, der beskæftiger sig med menneskelivets kompleksitet; men med det enkle, det ofte tillokkende enkle liv, som baggrund. I pastoralens landlege omgivelser bliver tingene nemlig tydeligere i al deres uskyldige enkelhed. Det aktive eller voksne livs ambitioner og stræben afsløres ubarmhjertigt, her hvor det uskyldigt- oprindelige nu sætter dagsordenen.

Grundtvig øser, som påvist i de to behandlede digte, mere eller mindre bevidst, af et større reservoir af pastorale motiver og ideer. Derfor kan han også, her hvor han vender tilbage til den gamle have i al dens sommerpragt, beskrive, hvordan det der i byens studerekammer og litterære miljøer udartede til en dyb, sjælelig krise, allerede i barndommen rørte på sig som drengens gryende hovmod og trang til selvstændighed og til at gøre sig selv stor.

Pastoralens - i sin sædvanlige brede betydning - oprindeligheds-, eller uskyldslængsel lyder ofte på baggrund af en erfaring af sådan en uddrivelse, eller indtrængende fremmedhed, der sætter ind med aspi-

rationer, begærlighed, og, vil romantikerne særligt fremhæve, med barnets overgangsalder. Faktisk kan det hævdes, at ideen om sådan et fald fra en arkadisk herligheds- og fuldkommenhedstilstand er en absolut forudsætning for pastorale-digtningen. Men også den idé, skal det siges, der ofte har været med til at give visse genrer inden for pastorale-traditionen ry af løgn, escapisme og sentimentale stiløvelser.

Men en romantiseret, antik pastorale-tradition synes altså også her, til en vis grad, at kunne gøre fælles sag med den bibelske, selvfølgelig i kraft af sidstnævntes indflydelse på førstnævnte, og især - vel at mærke - dér hvor den oprindelige paradistilstand ikke kan genvindes, hvor den er uigenkaldeligt forbi med faldet, eller i den romantiserede version, med barndommens ophør.

»Dette Vildnis, disse Gange / Blev tidlig mig for trange.« Sådan er det. Naturens gang. Barnet vokser op og får ideer - hildes i sin egen »Klogskabs Garn«. Derfor tier Saga en stund, og derfor forblev Saga med ungdomsårenes eskalerende hovmod og sværmeri, tillukket. »Derfor Saga blev mig gram, / Derfor gik det mig saa ilde. / Ordene til Bram og Skemt / Blev stedse mig i Minde: / Men jeg havde Tonen glemt, / Kunde den ei mere finde; / Samme Bøger frem jeg tog, / Samme Blade jeg opslog, / Samme Stave der jeg saae, / Men som blege Lig de laa, / Intet rørde, Intet vilde / For mit Øie sig afbilde!«.

4. *Faldets have*

Nok mente han så, efter endnu engang at have forladt barndomshaven i denne sin ungdomssværmeriske periode, at han havde fundet sig en anden have - ikke den oprindelige derhjemme; men en naturskøn, elskovsfyldt tilsyneladende, paradisisk af slagsen, nemlig landskabet ved Egeløkke, som beskrevet i et andet af Saga- samlingens digte, »Strandbakken ved Egeløkke«. »O, her er deiligt at være!«, lyder det. »Stille og rørlige Blommer / Voxe saa trindt og saa tæt, / Voxe i Vinter og Sommer / Rundt paa den liflige Plet.« Men som han med afklaret tilbageblik lader sig selv sige med kristen Kingo-klang i stemmen allerede her i 1807: »Jeg er en Daare, og maa / Dog med de Vise tilstaa: / Giftig er Blommernes Duft, / Død er i krydrede Luft.« Naturen vidner, sin skønhed til trods, om død og fordærv. Det er en falden natur, det landskab hvori digteren før drømte sig klog og helst

førte sig spottende frem med følgesvendene »Vittighed, Klogskab og Kulde.« Digteren takker nu Gud for, at han greb ind i hans forvildede liv, åbnede hans øjne og lod ham genfinde Gud i »Tidernes Gang« og »Bøgernes Bog«. Han må haste hjem - hjemfærden, hvis endemål er emnet for de to digte, jeg hidtil har beskæftiget mig med, kan nu påbegyndes: »Nu vil jeg gaa, jeg vil ile / Rask over Land, over Sø./ Hisset fra Østen / Hører jeg Røsten: / Faderen kalder sin Søn.«

»Strandbakken ved Egeløkke« optræder i flere udkast og ifølge Lundgreen-Nielsen synes de mere idylliske passager, her i den endelige udgave, hvor havens paradisiske karakter fremhæves og udmales, nedtonet i forhold til skildringen af Guds indgreb. Lundgreen-Nielsen taler om anvendelsen, i det første udkast til digtet, af det »18. århundredes subjektive idéprægede landskabsdigtning af den abstrakte og typiserende skole, akademikernes efterligning af antikkens landskaber befolket med guder og halvguder.«¹¹ Kort og godt, trods en bestemt genres særpræg, en fuldtonet pastorale-tradition i det store perspektiv. Sporene anes også i det afsluttende stykke, hvor det bl.a.lyder med et noget andet ordvalg end i »Udby Have«-digtet: »Du Have! Du nyfødte Spæde! / Du strækker med barnlig Glæde / Som Arme de Blomster mod mig, / Saa tit ved dit Kys jeg har smilet, / Saa tit i din Favn jeg har hvilet,/ Og dog - dog forlader jeg dig.« Det syntes, med andre ord, som om Grundtvig faktisk gør brug af de mere udtalt haveidylliske træk, samtidigt med at han altså også, i den endelige udgave, dæmoniserer dem - her i beskrivelsen af ungdommens brydning mellem romantik og kristendom, mellem kold klogskab og det genvundne syn. Faldet - det voksenlivets hovmod der blænder og gør kold - lurer i idyllen, i den af den voksne, selvskabende digter skildrede paradisiske havenatur.

I parentes skal det bemærkes, hvad Lundgreen-Nielsen også gør opmærksom på i anden sammenhæng¹², at der i Grundtvigs digtsamling »Idunna« fra 1810 opstilles en række digteriske tableauer - ét for hver af årets måneder og tilpasset 12 små kobberstik. Hovedparten heraf er idylliske genrebilleder. Flere af dem foregår i landlige og parklignende omgivelser. Bl.a. Maj -billedet, hvor der optræder en nedgående sol, græssende kvæg og en fløjtespillende hyrde med sin hyrdinde, eller Juni, hvor man overværer et lille koket, romantisk sceneri i en fornem rokoko-park. Moralen som Grundtvig, i sine ledsagende digte, forsyner disse tableauer med, er ganske bastant. I de nævnte eksempler, sammenkædes de skønne naturomgivelser, glæ-

den ved dem og det uskyldige, elskovsbesyngende tidsfordriv deri, med tomhed, overfladiskhed og ugudelighed. Pastoragegenrens udbredte anvendelse og lejlighedsvis dekorative udarten i det 18. århundrede forbindes med en beklagelig livsførelse. Igen: den traditionelle digters traditionelle naturidyl associeres med synd og død, fald og forgængelighed.

Her vil det også være på sin plads at inddrage en passus fra skriftet »Blik paa Poesiens Historie og B.S. Ingemann« (1822): Grundtvig er her i færd med at anmelde Ingemanns »De sorte Riddere«, hvori en af heltene, Theobald, i øvrigt er en »sjungende Hyrde«. Dramaets handling, mener Grundtvig, står som et forvarsel om en »*Fabel* og *Idyl*«, der er mere værd at lytte til »..end alt det Kling-Klang af Oder, Hymner, Elegier til Soel og Maane, Bachus og Selne, Roser og Tulipaner, Floder og Bække, Bjerge og Dale, som Man har købt og solgt i Aarhundreder for Natur-Poesie, uden at den var det mindste Andet deri og derunder end hvad i det Høieste Sandserne kildres af, medens Aanden kiedes og for det Meste væmmes derved.«¹³

Grundtvigs udtalte - og for den sags skyld meget romantiske - aversion mod den eftergjorte klassiske eller antikke pastoragegenre er igen også at betragte som hans bibelske korrektion af et bibelsk-hedensk konglomerat, der ofte optræder i pastorale sammenhænge som især hyrdedigtning eller idyller. Den naturdigtning Grundtvig reagerer imod, vil nemlig ofte, som han ser det, udarte i en sentimentaliserings og idyllisering, en konventionel udmaling af en arkadisk, landskabelig idyl, et evigt forår, en uvirkelig, cyklisk stilstand, der jo er den bibelske naturopfattelse ganske fremmed. Og naturdigteren vil derfor nøjes med, som det lyder andetsteds i samme skrift, »..livlig Leeg og Leflen med den sandselige Natur, dens Glæder og Skønheder...«¹⁴. Altså en overfladisk, ligegyldig og ahistorisk tilgang. Han ser ikke den givne natur som underlagt faldets forkrænkelighed, og han ser ikke, at den kun er undervejs mod sin forklarelse og derfor allerede nu, men kun med de rette forudsætninger, kan læses som et billede for Åndens åbenbaring.

5. Den genvundne uskyld

Hvordan nu vende tilbage til den oprindelige have og genvinde den tabte lykke og uskyld? Temaet gennemspilles også i pastoraledigtning-

gen. Og her er svaret ganske ofte, at for at vende tilbage til det nye »paradise within«, må »kunsten« til for at regulere og forme »naturen« - menneskets faldne natur. Kunsten må så her forstås ganske bredt som etisk belæring, selvdisciplin, søgen, besindelse på landlivets enkle værdier og simple glæder.

Med sin betoning af Guds indgriben og den heraf nyerhvervede barnetro som den nødvendige forudsætning, står Grundtvig også her solidt plantet i en bibelsk tænkemåde, der trods alt stadigvæk, og i store træk, flere steder, synes at korrespondere med en bred europæisk pastoraletradition.

Tilbage til »Udby Have«. For her beskrives så, hvori genoprettelsen fra denne faldets tilstand forløber. Og som i den store frelses-historie anvises frelsens vej af Gud selv. »Rørt jeg takker Himlens Gud, / Som af Hvirvlen rev mig ud;« som det afsluttende lyder. For først nu ser, hører og forstår han, hvad der i barndommen rørte ham så dybt i læsningen. Det gik ham med Saga som med de gamle salmer, han havde sunget i sin barndom. Også de havde været gemt væk: »Men de havde dybt sig gemt / I det lukke Hjertekammer; / Og da Herrens Lyn slog ned / Med et Brag jeg ei kan nævne, / Gennem Dørrens brede Revne / Fangerne udgik med Fryd.« Det er altså barndommens uskyld, der, med Guds hjælp, skal genvindes: »Tit det Barnlige forgaar, / Mens Man end er Barn i Aar, / Da en Stund maa Saga tie./ Hun maa tie, hun maa bie, / Til vi vorde Børn igen.«

At genvinde den tabte uskyld, at blive som barn igen - deri er intet af den barndomssentimentalitet, der kan klæbe til så megen romantisk digtning og som Grundtvig explicit advarer imod i »Sagas« Fortale. Det er en stakket stilnen af den utilfredsstillende længsel i poesien, når man på »Fantasiens Vogn« farer hjem til barndommen for der at vederkvæge »sig ved dens Minder«¹⁵. Barndommen i sig selv er for hurtigt gennemfaret. Nej, barndommen forstås først, når man er blevet som barn igen. Dvs. når man har genvundet ydmyghed i troen på Gud.

I en noget senere prædiken holdt 7.6.1822¹⁶, spørger Grundtvig ligeledes om det i grunden ikke er forgæves at søge barkedagene igen, trods deres rigdom i uskyld og sorgløshed, trods det paradisiske natursamvær. »..da vi ligesom klappe i Haand mod Livets opgaaende Soel, og finde i hvert Straa, som grønnes ved vor Vei en smilende Blomst.« Er det ikke at lade længsler vågne som ikke kan tilfredsstilles? Er det ikke selvbedrag? Kan være. Men vi må, svarer han,

som kristne, se tilbage på barndommen, »..som et Billede af den sande Menneske-Adel og Lykke.« Jævnfør - selvfølgelig - Jesu ord om at blive som børn.

I forholdet til Gud, som i forholdet til Saga, må man se sig bænket lavt, i ydmyghed, finde sig hjemme, i favn eller på skød, åben, uskyldsren i hjerte og fantasi, modtagelig for Guds nærvær, med evnen til at lade sig røre. Først da han har lært at »...gemme / al (sin) Kløgt igen og klemme / Foden i den lille Sko.« - først da han igen, som før, kan sidde på Sagas skød - først da ser han, hvad han allerede anede dengang, at »Sagaen er Guds Bedrift.«

Derfor er den genvundne eller generobrede uskyld i høj grad forbundet med Grundtvigs voksenliv og manddomsfærd i troen, som det hedder i digtet til Sibbern - »Og hurtigt svandt de dunkle Barne-minder / For lyse Ahnelser af Manddomsfærd.«

Og derfor er der også her tale om en undsigelse af den selvstændige, til dels romantiske digtertype, han kender så udmærket fra sig selv, og hvis selskab, tror jeg, han fortfarende frygter at havne i. Barnesindet, barnetroen, ydmygheden, uskylden er jo, hvad digteren må vinde, komme hjem til, hvis han som Grundtvig, skal genfinde, og komme hjem til, Gud i tidernes gang, i myterne, hos digterne og selvfølgelig i Bibelen.

Den gammeltestamentlige hyrde, der som barnet netop besidder disse oprindelighedens egenskaber, er, vil Grundtvig sige, indbegrebet af den sande digter.¹⁷ Indfældet i, og barnligt fortrolig med, den Guds natur han færdes i, har han ikke den selvgjorte skabelse behov. Hyrden besynger jo, umiddelbart og ligefremt, hvad han skuer. Modsat den selvstændige digter eller den overfladiske naturpoet er hyrden den, der i sine omgivelser umiddelbart *genkender* Guds signatur, og dermed *gengiver* de billeder Gud fra begyndelsen af har nedlagt i sit skaberværk. Hyrden har hjemme, hvor han færdes. Hans liv og færden er i Guds hånd. Verden bliver på den måde, kan man måske sige, hans paradisiske barndomshave.

Hyrden, hyrdebarnet, den sande digter, er fuldt til stede i Guds have, og er derfor, i syn og sang, omgærdet af hans historiske natur, den natur der med tiden er på vej mod sin forklaring, og derfor allerede her bærer spor af det paradisiske - den ved tidernes ende genrejste skabning.

Man kan i det hele taget - også i en videre betragtning af Grundtvigs forfatterskab - tale om en kompleks, pastoral sammenslyngning

af motiver, der optræder i mange forskellige sammenhænge. Især har Thodberg gjort opmærksom på, hvordan man ofte, i sang, salme og prædiken, kan spore en sammenhæng mellem billeder af dansk sommerlig natur, fuglen og blomsten, hyrden og barnet og barneforholdet i dåben¹⁸. Og Magnus Stevns har i sit skrift om »Nogle naturbilleder fra Grundtvigs salmer«¹⁹, ligeledes med stor klarhed, gennemgået en række af Grundtvigs naturbilleder og påvist, hvordan naturen ofte fortolkes som et trygt og hjemligt sted, ja, et paradisisk fortroligt sted, for så vidt den læses, eller genkendes som et vidnesbyrd om dens skabende ophav - og - den himmelske forklarelse, der skal komme med tiden. For så vidt - altså - at den læses af det barnligt uskyldige øje - af den, der er kommet tilbage fra hovmods vildfarelser til troens klarede børne- og hyrdeblik.

Det er den ydmyge og faldne - men i sin ydmyghed og i sit fald skønt lovsyngende danske natur, der følger sig om den i barnetroen hjemkomne. De deler jo for så vidt vilkår.

Pastoralens drift imod enkelhed og selvforglemmende hvile i naturen, dens undsigelse af hovmod og aspirationer, dens erkendelse af faldet, er hos Grundtvig genkendelig; men selvfølgelig, stadigvæk, indarbejdet i, og samarbejdende med, en traditionel, bibelsk, kristen teologi.

Her skulle vi så være nået tilbage til nærværende afhandlings udgangspunkt - billedet af Grundtvig, der i Sibbern-digtets indledende strofer, sidder netop i haveidyl og sjællandsk sommer, flygtet fra byen, sværmeriet og hovmodet, hjemkommet til oprindeligheden og troens barnekår.

I bogen *Bankede på ved Paradis*, taler Ulrik Vogel om, hvordan overvindelsen af Grundtvigs krise bekræftes ved ordinations-gudstjenesten og skovoplevelsen, og bekræftelsen definerer han i psykologiske termer som en »liturgisk formidlet oplevelse af en kosmisk narcissisme, i hvis følge Grundtvig oplever en afgørende styrkelse af sit svækkede selv«²⁰. Christian Thodberg skriver - noget mere poetisk - i sin afhandling om skovoplevelsen: »Det er ved denne lejlighed, hans øjne åbnes for barndommens sydsjællandske paradys som et billede på generhvervelsen af barndommens tryghed, dvs. et ubrudt liv under Guds varetægt²¹.« Kosmisk narcissisme, barndommens tryghed, livet i Guds varetægt - denne tilstand samt vejen til den beskrives inden for et litterært, pastoralt kompleks - i de gennemgæede digte, og som antydet, i en bredere motivisk sammenhæng.

Og hvorfor så pastoralen- dette fond af billeder, motiver og tankebaner? Jo, dels fordi han er fortrolig hermed gennem sin arv fra det 18 århundrede. Dels fordi det pastorale udsyn, eller den pastorale attitude, i bredeste forstand, lader ham formulere egne erfaringer ind i en, i den gameleuropæiske litteratur og kultur dybt forankret, og, i sin oprindelse, tidlig, tradition. Og dels, selvfølgelig fordi den rummer afgørende elementer af det bibelske billedsprog, såvel som den bibelske, historiske bevægelse over skabelse, syndefald og frelse frem mod det evige liv - en bevægelse, som han i hvert fald her omkring 1812, yndede at anskue sit eget levned såvel som verdens gang ud fra.²²

Man kan så - for yderligere at opsummere - sige, at Grundtvig har et dobbelt forhold til pastoraletraditionen. Han gør brug af, eller taler ind i, den på to måder: 1) i direkte modsigelse dér, hvor han mener at møde den udlevede 1700-tals pastoraletgenre, og alt, hvad den, for ham at se, indebærer, og, 2), som en bagvedliggende holdning, en attitude, en bred litterær form med bibelske spor dér, hvor flugten fra byens hovmod, og hjemkomsten til troens fred og det genvundne barnesind, skal beskrives.

4. Fra den stolte Bøgegang...

Hvor digtet »Til Sibbern« altså begyndte med Grundtvig, der afklaret i troen og digterkaldet, sidder i haven og ser tilbage på den gennemlevede krise, den genvundne fred og uskyld samt Guds styrelse i det hele, dér løfter han blikket, her i »Udby Have«-digtets afsluttende linjer, og ser ud over landskabet uden for barndomshavens skærmende hække. Inden for de samme hegn og hække havde han engang levet i den umiddelbarhed og uskyldige oprindelighed barneforholdet til Gud og Saga havde sat ham i. Nu har han ved Guds hjælp genfundet det tabte, og det danske land ligger foran ham, åbent og ventende på hans virke i Guds, og altså ikke længere hans egen, tjeneste. Hjemfærden er ført til ende. Henvendt til haven lyder det: » Dog, nu er og Hvilen sød / I dit moderlige Skød. / Ei mig selv jeg vil forfølge / Længer nu paa Verdens Bølge, / Rørt jeg takker Himlens Gud, / Som af Hvirvlen rev mig ud; / Stramt og træt er nu mit Øie, / Og udsjunget er min Sang: / Fra den stolte Bøgegang / Vil jeg stirre hen paa Skoven, / Paa det grønne Bjerg med Lyst; / Vil jeg stirre ud paa

Voven, / Som beskyller Sjællands Kyst; / Vil jeg over blanke Sø / Stirre paa den fjerne Ø. / Her det Grønne, der det Blaa / Er jo sundt at stirre paa, / Øen har saamangt et Minde, / Som til den kan Øiet binde, / Som det stille, glade Sind / Til en ivrig Bøn kan røre, / Og fra Jord til Himmel føre.«

Pastoralen, pastoragegenren, er traditionelt blevet opfattet som en mindre seriøs stiløvelse, digterens flugt fra snærende regler og konventioner i mere end een forstand - en »lowly style« med landlig uforpligtethed i form og indhold. Men pastoralens tilbagetrækning indebærer så dermed også en selverkendelses-proces, en selvbesindelse, der muliggør en tilbagevenden med klaret blik og fornyet styrke til nye, mere alvorlige, opgaver ud i det episke. Oplevelsen af den arkadiske uskyld, er derfor, som det er blevet beskrevet²³, at sammenligne med udsigten fra et lavereliggende udsigtspunkt, omkring ligger langt højere bjerge; men herfra gives der da et overblik før den videre og mere alvorlige del af rejsen ude i virkelighedens foranderlige verden.

Ligesådan med digtet »Udby Have«: Digteren med barnetroen, ser fra haven ud over landskabet med de mange minder. Store opgaver venter ham i tiden der kommer - et reformatorisk virke. Lundgreen-Nielsen hævder faktisk, at »Saga« er den første af Grundtvigs bøger, der peger frem imod hans »forståelse af sin egen funktion i historien²⁴«. »Digterens egen, endnu kun antydede symbolværdi midt i tidens strøm skulle senere i 1810erne blive svaret på 1811s brændende spørgsmål: hvorledes skal forfatterskabet føres videre på den offentligt erkendte og erklærede kristne grund? Hvor »Optrin 1811« trods tildigtninger vender ansigtet bagud mod asa-årene, bringer »Saga« forfatterskabet frem mod den kommende periode.« Fra barnekår i haven til profetisk ridt hen over tidens bølger.

Og den, der som Grundtvig, har hentet sit syn dybt i barndommens oprindelighed og i barneårenes liv med Saga, kan vel ikke beskyldes for hovmod og enegænger.

Afsluttende vil jeg nærme mig digtet »Paaske-Lilien« fra 1817. For her gentager Grundtvig jo sin hjemfærd - omend kun i det litterære motivs form: »Lever op i Sind og Hu! / Stander op af Eders Grave! / Barkedage! følger nu / Med mig ud i Faders Have! / Lad mig under Paaskeang, / Kirke-Klokkens Højtids-Klang / Blomsten til mit Hjerte trykke, / Bryst og Hoved med den smykke!«

Jørgen I. Jensen skriver herom i *Den fjerne kirke*, at Grundtvig her går tilbage til barndommens fjerne kirke - som han jo ivotrigt gør, helt bogstaveligt, i digtet til Sibbern. Jeg citerer: »Den stærke erindring, genopvækkelsen af barndommen, er digtets første opstandelse«. ²⁵ Og Jørgen I. Jensen har i det hele flere henvisninger til netop forbindelsen mellem barndomserindringen og den fjerne kirke. Et vidtforgrenet rodnet med udløbere også i pastoralens frugtbare bede kan muligvis påpeges; men jeg forsøger foreløbig, så godt som jeg kan, at værne min lille have mod Jørgen I. Jensens vidtstrakte landskaber. For mig at se indgår kirke, kirkeklokker og påskesang dog her på linje med den fædrene arv, hjemmets kristendom og samværet med Saga derhjemme i havegangene - nemlig som en erindring om den trygge, umiddelbare indfældethed i de store barnetroens og historiens sammenhænge. En erindret tilstand, et oprindeligt liv i haven, erindret netop i den storstad, hvor frygten for hovmod og ene-gængerer nu trives og i det hele har gode vækstforhold. Som Jørgen I. Jensen også nævner, arbejdede Grundtvig jo, på dette tidspunkt, i sammenbidt ensomhed, og havde to år forinden opgivet sin præstegerning for derigennem at bevise, at han ikke var den fanatiker eller sværmer, nogle så ham som. Et bibelsk-pastoralt mønster tegner sig altså igen: barnetroens barnedage i landlig oprindelighed - hovmods uddrivelse, byens aspirationer - og - i det genvundne barneforhold til Saga - som den i digtet skildrede erkendelsesrejse skrider frem - eller rettere tilbage - en genvundet tro på eget kald og fremtids bedrifter, indfældet, som han nu finder sig selv, i historiens stadige strøm. Altsammen, som sagt, så fremragende udlagt af Jørgen I. Jensen.

Som i digtene »Udby Have« og »Til Sibbern« optræder barndommens have altså som afsæt og base for denne tilkæmpede selvforståelse. Hjemfærden til barnetroens fred og indfældethed giver ham mod og styrke til - selv i byens ensomhed og på trods af alle nagende bekymringer om hovmod - at se sig selv, indhyllet i historiens strømmende fællesskab, delagtig i og formidlende af dens storhed og opstandelseskraft - som et tegn på en »Blomster-Tid i Norden«. Den pastorale tilbagetrækning føder virkelyst og reformatorisk fremsyn. Her, i barndommens have - eller i betragtning af gæsten derfra, påskeblomsten - er han ikke længere et løsrevet subjekt. Efter at have knælet dybt i sit ler, kan han nu rejse sig med poetisk-profetisk myndighed, og se sig selv, med Ballings udtryk, »i meningsfuld forbindelse med historien.« ²⁶ Forbindelsen til traditionen er sluttet.

Digteren er blevet til skjald. Han synger med i det store kor. Han indføjtes centralt i verdensløbet, bliver en selvbevidst og fuldgyldig del af historiens store bevægelse - efter, som sagt, at have besøgt den af Gud skænkede troens fred, der finder ord, motiver og billeder indenfor et litterært pastorale-kompleks.

Noter

- ¹ Citeret i det følgende - hvor intet andet angives - fra *Nik. Fred. Sev. Grundtvigs Udvalgte Skrifter*(US), II. København 1909.
- ² Citeret fra Gustav Albecks optryk i *Omkring Grundtvigs Digtsamlinger*, (Albeck) Århus 1955, p.102.
- ³ *Breve fra og til Grundtvig*, København 1924, I, p.80.
- ⁴ Citeret fra Lundgreen-Nielsen, *Det handlende ord: N.F.S.Grundtvigs digtning, litteraturkritik og poetik 1798-1819*,(D.h.o.), København 1980, p.487.
- ⁵ Christian Thodberg, *Syn og Sang* - Poesi og Teologi hos Grundtvig (S&S), København 1989 , her afhandlingen »Grundtvigs skovoplevelse i 1811 og prædikenerne over Peters fiskedræt i tiden, der fulgte.« pp.226-242.
- ⁶ Fra det samtidige forlæg til »Til Sibbern«, nemlig »Farvel til min ven F.C. Sibbern«, optrykt i *Sandsigeren*, august 1811. Her citeret fra *Poetiske Skrifter*, I, København 1880, p.328.
- ⁷ D.h.o., p.499.
- ⁸ *ibid.* p.502.
- ⁹ Se Herbert Schneidau, *Sacred Discontent - the Bible and western tradition.*, Berkley 1976 Peter Marinelli, *The Pastoral*, London 1971, William Empson, *Some versions of Pastoral*, London 1935. Raymond Williams, *The country and the City.*, London 1973.
- ¹⁰ Se her *Verdens Krønike 1812*, hvor der står om Babelsbyggerne, der vandrede »i Kainiternes fordærvelige Spor«,» thi ligesom Samlivet i en stor Stad var skikket til at forhøie og forfine det udvortes Velleynet, saaledes vidste de meget vel, hvad alle følgende Tider kun have bekræftet, at store Stæder snart maa blive Sydens Hjem.« Citeret fra US II, p.189. I det hele taget spilles der her på pp.188 - 191 på modsætningen mellem det uskyldige hyrdelig og byen. Se også Schneidau p.168 f. og Marinelli, p.10 f.

- ¹¹ D.h.o., p.222.
- ¹² *ibid*, p.361.
- ¹³ Blik på Poesiens Historie og B.S. Ingeman, udg. af Fl. Lundgreen-Nielsen (1985), p.62. Se i øvrigt også *Verdens Krønike 1812*, p.328: »Idyl var hos Græker og Latiner en Fremstilling af det mere rolige, mere kærlige og skyldfri Hyrdeliv, deres Fædre *virkelig* havde ført. I den ny Tid skinne de gamles Værker baade som Ledestjerner og Løgtmænd, og Mange vare de som indbildte sig, at Man efter de gamle Mønstre kunde skrive Hyrdedigte, hvad Folk Man end var af;«.
- ¹⁴ Blik, p.52.
- ¹⁵ Albeck, (igen fra det optrykte udkast til Fortalen), p.103.
- ¹⁶ *N.F.S. Grundtvigs Præstø-Prædikener 1821-22*, bd.2, p.251 f.
- ¹⁷ Se bl.a. *Verdens Krønike 1812*, pp.190-91.
- ¹⁸ S& S, p.180, 187, 196, 265f.
- ¹⁹ *Fra Grundtvigs salmeværksted*, Magnus Stevns, udgivet af Henning Høirup og Steen Johansen, København 1950.
- ²⁰ Ulrich Vogel, *Bankede på ved Paradis*, ANIS 1993, p.41.
- ²¹ S&S., p.270.
- ²² D.h.o., p.492.
- ²³ Bl.a. Marinelli, p.47 ff.
- ²⁴ D.h.o., p.511.
- ²⁵ Jørgen I. Jensen, *Den fjerne kirke*, København 1995, p.386.
- ²⁶ Citeret fra Jakob Ballings »Indledningsbidrag« til Seminar om Grundtvig og Den Tidlige Tradition, 2. april 1995.